

- 11 Joan Sunyer Soler consta a les llistes de la *Contribución Industrial y de Comercio* de 1895 (AMM III 109X) amb una quota de 162,31 pessetes pel concepte d'ebenista amb tenda ubicada a la plaça del Carril.
- 12 A la *Contribución Industrial y de Comercio* de 1885 (AMM 979/2) apareix Jordi Pont Llodrà cotitzant 24,38 pessetes per una serra instal·lada al carrer de l'Amor i Miquel Montserrat Estelrich que disposava d'una màquina d'esmolador al carrer Major per la qual pagava 121,90 pessetes, ambdues funcionant amb tracció animal.
- 13 AMM III 109X.
- 14 AMM III 109 DC, DD, DE, DF.
- 15 En la subhasta celebrada el primer de juny de 1886, el consistori adjudicava a Miquel Vidal la construcció de les empostissades de la plaça d'abastiments per la quantitat de 1.179 pessetes, front a la proposta presentada per Lluís Lluïll que ascendia a 1.980 pessetes (AMM VIII.2.1.2.1/5).
- 16 Dins oficis varis es troben 1 cadirer, 3 torners, 1 "toneler", 1 ebenista i 15 fusters.
- 17 Aquestes relacions s'han pogut consultar gràcies a les gestions de Sebastià Riera Fullana i Miquel Bonet *Fai*.
- 18 Un escrit dirigit pel batle de Manacor al president de la Diputació Provincial amb data 9 de desembre de 1959 menciona textualment: "[...] temporada de coyuntura económica muy desfavorable, precisamente por crisis de producción de muchos sectores afectados, especialmente en los talleres de carpintería" (AMM 625/1).
- 19 Els Sanmartí tenien en nòmina un escultor anomenat Llaurador, encarregat de confeccionar miniatures de tots els mobles del seu mostrari; moltes d'elles es poden admirar al Museu d'Història de Manacor.

El paradigma de la dona treballadora manacorina: la perlera.

Alguns apunts sobre la Sociedad Obrera Femenina

“LA PERLA Y LABOR”

Sebastià Sansó Barceló

1. Introducció i enquadrament de la qüestió

La participació de les dones en les organitzacions de caire obrerista no fou marginal sinó que s'integraren amb decisió en les manifestacions reivindicatives del col·lectiu treballador, tot i que, molt possiblement com asseguren Escartín i Serrano (1997: 22), l'interès que les movia es decantava més per un esperit de solidaritat i de supervivència dels seus que no pas per la reclamació de millores laborals o salarials.

Segurament amb la intenció de defensar millor els seus llocs de treball i, consegüentment, la sustentació de la família davant la precarietat imperant en aquells difícils anys,¹ les perleres, unides sota les sigles de l'organització obrera eminentment femenina, base d'aquest treball, sol·licitaren el seu ingrés dins l'Agrupación de Sociedades Obreras². Aquesta agrupació, exponent a Manacor del moviment associatiu obrer afavorit i fomentat per la II República, posteriorment reprimat amb duresa pel règim franquista, estava presidit per Joan Mesquida *Correu* i tenia la seva seu a la Casa del Poble, al carrer d'en Bosch número 25.

Alhora, diverses societats obreres, les quals abastarien diversos gremis i sectors productius de la ciutat, foren creades al recer d'aquesta agrupació:

- Sociedad Obrera "Industria y Arte de la Madera". Sota la direcció d'Antoni Oliver, estava formada per cent noranta-tres obrers (del número 286 al 478 ambdós inclosos)³.
- Sociedad de Obreros "La Metalúrgica", presidida per Bartomeu Santandreu. La seva nòmina d'associats arribava als quaranta-dos (del n. 479 al n. 521).
- Sociedad de Dependientes "La Comercial". El seu president era Joaquim Fuster i reunia devuit afiliats (numerats del 522 al 539).

- Sociedad de Obreros “Arte del Celuloide”. Sota la presidència de Sebastià Bonet Garí, agrupava els treballadors dedicats a la fabricació d'articles d'aquest material, manufactura coneguda popularment a Manacor com *ses pintes*, tant als tallers de La Metalúrgica Española, S.A. (instal·lats dins la fàbrica de la IEPISA, acrònim de la Industria Española de Perlas Imitación Sociedad Anónima), com a la fàbrica que Marius Thermo tenia a na Camel·la. Disposava de quaranta-vuit afiliats (del n. 540 al n. 587 inclòs).
- “Oficios varios”. Tenia en nòmina cent deu afiliats (del número 588 al 697) i enquadrava professionals diversos.⁴
- Sociedad de Oficiales Barberos y Aprendices “El Aseo”, tutelada per J. Grimalt i formada per quaranta-sis membres (del n. 699 al n. 744 ambdós inclosos).
- Asociación Obrera Femenina “La Perla y Labor”. Presidida per Magdalena Martí Riera, comptava amb tres-centes cinquanta-vuit afiliades (del n. 745 al n. 1.101, que tancava les llistes).

Tot i que la numeració de les llistes de l'agrupació arriba al número 1.101, el cert és que la relació nominal només ens ofereix les dades de vuit-cents quinze treballadors, entre els quals el contingent més nombrós correspon a l'associació “La Perla y Labor”, que aporta tres-centes cinquanta-vuit perleres. Aquesta xifra contrasta amb les dades extretes de fonts empresarials que estableixen una mitjana inferior a les dues-centes dones treballant dins la fàbrica en el període comprès entre 1931 i 1934, la qual cosa ens indueix a pensar que moltes d'aquestes dones no acudirien als tallers de manera regular i, segurament, un percentatge considerable no n'estaria reglamentada.

2. Principals actes reivindicatius protagonitzats per dones

El primer episodi reivindicatiu de les perleres manacorines, sense que consti la participació de cap altre sector (en la que possiblement sigui la primera vaga protagonitzada íntegrament per dones a l'Estat espanyol), es remunta al febrer de 1903, quan setanta-cinc de les cent perleres que treballaven a la fàbrica d'Hugo Heusch y Cia. secundaren dues jornades d'atur exigint més honestat en la funció de les triadores i comptadores, i també millores salarials.⁵ Val a dir que els empresaris alemanys acceptaren el reingrés de les vaguistes als tallers excepte les capdavanteres.

Pocs anys després, concretament el 26 d'abril de 1910, l'exigència de retribucions més d'acord amb l'esforç que suposava el treball a escarada provocava l'abandonament dels llocs de treball protagonitzat per les obreres del Taller II, les quals consideraven insuficients els 85 cèntims de jornal diari que els oferia

l'empresa, davant la seva exigència de cobrar-ne 90. Fins aleshores el seu jornal era de 80 cèntims. Un altre cas de mobilització de l'element femení local fou el “saqueió de Manacor”,⁶ avalot ocorregut el 20 de maig de 1920 a conseqüència de la crisi de subsistències del moment, en el qual, dels setanta-cinc encausats, apareixen quaranta-dues dones i, entre elles, un mínim de catorze perleres.⁷

Quadre n. 1 – Perleres processades per la seva implicació en el “saqueió de Manacor”

Nom, llinatges i malnom	Adreça	Edat	Estat civil	N. i lloc de treball
Margalida Rosselló Nadal <i>Lobé</i>	Unió, 22	27	fadrina	7 – Taller I
Francesca Ferrer Palmer <i>Guixa</i>	Barracar, 71	22	fadrina	15 – Taller I
Maria Parera Caldentey <i>Marreta</i>	Verònica, 33	30	casada	25 – Taller I
Maria Llodrà Duran <i>Corona</i>	Gerrers, 13	21	fadrina	6 – Taller II
Àngela Gomila Massanet <i>Peixet</i>	Colom, 49	24	casada	3 – Taller III
Catalina Fiol Estelrich <i>Parpal</i>	Torrent, 24	21	fadrina	8 – Taller III
Catalina Lull Mas <i>Rava</i>	Colom, 34	21	fadrina	17 – Taller III
Antònia Sansó Riera <i>Sinis</i>	Rosari, 9	15	fadrina	18 – Taller III
Maria Lull Barceló <i>Cap d'olla</i>	Colom, 34	16	fadrina	33 – Taller III
Antònia Massanet Lull <i>Pèl ros</i>	Unió, 16	23	fadrina	58 – Taller III
Antònia Riera Sales <i>Portal llis</i>	Unió, 19	15	fadrina	107 – Taller III
Catalina Fons Santandreu <i>Fossera</i>	Antoni Maura, 25	15	fadrina	109 – Taller III
Sebastiana Sitges Riera <i>Cupa</i>	Pau, 5	15	fadrina	118 – Taller III
Francesca Obrador Adrover	Colom, 76	30	casada	166 – Taller III

Nota: (1) Les trobam afiliades a “La Perla y Labor”. (2) La seva germana Antònia apareix com a afiliada a “La Perla y Labor”.

Font: elaboració pròpia a partir de la relació dels encausats (Rosselló) i del Registro de Obreros de la Fàbrica de los Sres. Hugo Heusch y Cia. (1919).

Novament, l'any 1934, segons conta Joan Mesquida Correu (Ferrer, Roig i Riera, 1989: 64), trobam notícies d'una vaga de les afiliades a “La Perla y Labor”⁸ per donar suport a la convocatòria de l'agrupació local de les societats obreres. Per altra banda, ens consta que membres de les societats adherides a l'agrupació de societats obreres prengueren part de la vaga engegada amb motiu de l'alçament facciós del 1936.⁹

Després vendrien anys difícils per als membres d'aquests col·lectius.¹⁰ *El Butlletí Oficial de la Província* núm. 10.937, del 7 de gener de 1937, recollia una

llista de sospitosos contra el règim facciós entre els quals figuraven treballadores afiliades a “La Perla y Labor” com Magdalena Martí Riera, Sebastiana Martí Riera, Isabel Vallespir Fullana, entre d’altres (Tugores, 2004: 312-315 i 328).

El moviment obrerista va quedar congelat una bona sèrie d’anys al llarg dels quals el control de l’Estat sobre els obrers fou considerable. No s’ha trobat altre indicati del sentit reivindicatiu i corporativista de les perleres fins a l’any 1947 quan iniciaren una sèrie d’accions contra la intenció de l’empresa d’implantar una nova reglamentació. El 8 d’agost, el secretari d’Ordenació Social de la província tancava l’episodi condemnant els moviments fets pels obrers a la vegada que argumentava que el nou reglament es feia únicament per millorar les relacions entre patró i obrer, i que tots els conflictes s’havien de debatre en el si de l’Organització Nacional de Sindicats, i que s’havia d’extingir per innecessari el fons de resistència recol·lectat, recomanant retornar-lo als qui l’havien aportat.¹¹

No consta que es produïssin altres fets reivindicatius ressenyables fins a arribar als ocorreguts arran dels successos provocats pel canvi de propietat de l’empresa i les amenaces de trasllat de la producció perlera fora de Manacor.

3. Les afiliades a la Sociedad Obrera Femenina “La Perla y Labor”¹²

Com un exponent clar de la implicació de la dona manacorina -especialment les que treballaven a la principal, i gairebé única, indústria de la ciutat, però també d’altres oficis com les cordadores de cadires o les jornaleres- en els moviments socials de caràcter reivindicatiu usuals en aquells anys d’incipient democràcia afavorida per la República, hi destaca el nombre d’afiliades a “La Perla y Labor”.

Quadre n. 2 – Relació de les afiliades a “La Perla y Labor”

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
745	Gelabert Frau, Antonia	Taller I	Av. República, 2
6	Carrió Riera, Margalida	Taller I	Carme, 80
7	Vallespir Fullana, Isabel	Taller I	Gral. Barceló, 22
8	Gelabert Riera, Isabel	Taller I	Av. República, 54
9	Juan Vaquer, Catalina	Taller I	Torrent, 5
750	Galmés Mestre, Francesca	Taller I	Sant Jeroni, 6
1	Llull Juan, Àngela	Taller I	Comtessa, 16
2	Jaume Caldentey, Antònia	Taller I	Remei, 18
3	Riera Quetgles, Joana	Taller I	Amador, 25
4	Riera Artigues, Catalina	Taller I	Lleó XIII, 3

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
5	Morey Melis, Joana	Taller I	Mesquida, 23
6	Estelrich Grimalt, Margalida	Taller I	Av. República, 36
757	Melis Blanquer, Joana	Taller I	Diana, 37
8	Gomila Alcover, Petra	Taller I	Hospital, 42
9	Il·legible	Taller I	Diana, 47
760	Femenies Sales, Maria	Taller I	Princesa, 2
1	Jaume Veny, Joana	Taller I	Pl. Concòrdia, 9
2	Pastor Martí, Damiana	Taller I	Nadal, 2
3	Grimalt Llull, Maria	Taller I	Verònica, 18
4	Andreu Pol, Sebastiana	Taller I	Alegria, 49
5	Oliver Martí, Jaumeta	Taller I	Cantó Princesa
6	Gomila Florit, Maria	Taller I	Fe, 12
7	Nadal Caldentey, Isabel	Taller I	Llorenç Galmés, 8
8	Mascaró Febrer, Catalina	Taller I	Assalt, 66
9	Mesquida Bassa, Joana	Taller I	Amador, 13
770	Caldentey Adrover, Maria	Taller I	Joan Lliteres, 127
1	Mesquida Bassa, Catalina	Taller I	Pau, 73
2	Melis Blanquer, Isabel	Taller I	Diana, 1
3	Llull Pastor, Aina	Taller I	Àngel, 9
4	Fullana Pont, Margalida	Taller I	Llorenç Galmés, 9
5	Juan Melis, Francesca	Taller I	Diana, 44
6	Juan Melis, Magdalena	Taller I	Diana, 44
s/n	Gelabert Fullana, Isabel	Taller I	Orient
7	Montserrat Adrover, Catalina	Taller I	Aigua, 52
8	Soler Ballester, Margalida	Taller I	Barracar, 85
9	Febrer Grimalt, Antònia	Taller I	Carret. de Palma, 42
780	Fiol Llull, Joana	Taller I	Virrei Montanyans, 7
1	Galmés Mestre, Margalida	Taller I	Sant Jeroni, 36
2	Gelabert Frau, Margalida	Taller I	Av. República, 24
3	Pastor Martí, Joana	Taller I	Pl. Sant Jaume, 2
4	Vives Riera, Antònia	Taller I	Llum, 10
5	Duran Binimelis, Maria	Taller I	Nou, 34

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
6	Fullana Pont, Bàrbara	Taller I	Llorenç Galmés, 9
7	Melis Riera, Aina	Taller I	Rosa, 17
8	Il·legible	Taller I	Aigua, 16
9	Artigues Galmés, Isabel	Taller I	Aigua, 6
790	Riera Pasqual, Joana	Taller I	Servera, 66
1	Riera García, Joana	Taller I	Aragó, 8
2	Valcaneres Estelrich, Catalina	Secció 4a Color	Migdia,
3	Riera Soler, Margalida	Taller I	Rei Sanç, 17
4	Sagrera Juan, Aina	Taller I	Sant Jeroni,
5	Artigues Pons, Joana	Taller I	Mas, 31
6	Sansó Perelló, Andreeva	Taller I	Sant Ramon, 6
7	Jaume Fullana, Sebastiana	Taller I	Progrés, 9
8	Jaume Veny, Sebastiana	Taller I	Progrés, 14
9	Melis Llull, Maria	Taller I	Espanya, 38
800	Pont Mora, Magdalena	Taller I	Verònica,
1	Pol Amer, Francesca	Taller I	Nord, 1
2	Parera Caldentey, Maria	Taller I	Lepant, 27
3	Il·legible	Taller I	
4	Jaume Veny, Catalina	Taller I	Pl. Concòrdia, 9
5	Galmés Sansó, Catalina	Taller I	Carril, 6
806	Roig Grimalt, Coloma	Taller I	Barracar, 47
7	Martí Riera, Sebastiana	Taller I	Alegria, 21
8	Fuster Garí, Catalina	Taller I	Hospital, 26
9	Pasqual Bassa, Catalina	Taller I	Sant Ramon, 15
810	Fiol Grimalt, Catalina	Taller I	Àngel, 32
1	Duran Sitges, Antònia	Taller I	Sol, 6
2	Rosselló Nadal, Margalida	Taller I	Unió, 40
3	Gomila Llull, Maria	Taller I	Sant Joan, 31
4	Riera Morey, Bàrbara	Taller I	Unió, 48
5	Gomila Llambies, Antònia	Taller I	Els Creuers
6	Melis Riera, Antònia	Taller I	Rosa, 17
7	Mascaró Riera, Maria	Taller I	Aigua, 39

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
8	Riera Gayà, Magdalena	Taller I	Diana, 13
9	Valcaneres Sureda, Esperança	Taller I	Migdia, 39
820	Servera Riera, Margalida	Taller I	Barracar, 25
1	Galmés Mestre, Joana	Taller I	Sant Jeroni, 36
2	Nadal Caldentey, Antònia	Taller I	Llorenç Galmés, 8
3	Limones Santamaria, Pilar	Taller I	Av. República, 13
4	Caldentey, Catalina	Taller I	Moliners, 3
5	Valcaneres Sureda, Maria	Taller I	Migdia, 39
6	Fiol Roig, Maria	Taller I	Sant Domingo, 4
7	Serra Faro, Maria	Taller I	Llibertat, 1
8	Fullana Fullana, Catalina	Taller I	Diana, 1
9	Sansó Riera, Margalida	Taller I	Pau, 22
830	Sansó Frau, Catalina	Taller I	
1	Morey Andreu, Aina	Taller I	Caritat, 22
2	Limones Santamaria, Dolors	Taller I	Av. República, 13
3	Il·legible	Taller I	
4	Sansó Riera, Aina	Taller I	Pau, 22
5	Sansó Puigròs, Francesca	Taller I	Nadal, 23
s/n	Verd Rosselló, Bàrbara	Taller I	Julián Besteiro, 37
6	Oliver Quetgles, Engràcia	Taller I	Carril, 4
7	Pons Monjo, Joaneta	Taller I	Diana, 17
8	Fullana Riera, Bàrbara	Taller I	Joan Lliteres, 83
9	Fluixà Mascaró, Francesca	Taller I	Assalt, 68
840	Pastor Juan, Joana	Taller I	Vent, 2
1	Martí Estelrich, Aina	Taller I	Gral. Barceló, 41
2	Sitges Roig, Margalida	Taller I	Eixampla
3	Febrer Sunyer, Antònia	Taller I	Creu, 13
4	Parera Riera, Maria	Taller I	Niza (sic), 20
5	Nadal Andreu, Isabel	Taller I	Amistat, 6
6	Fullana Morey, Catalina	Taller I	Dolçura, 17
7	Fons Perelló, Catalina	Taller I	
8	Femenies Caselles, Magdalena	Taller I	Rosari, 4

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
9	Pastor Galmés, Maria	Taller I	Gerrers, 28
850	Nadal Veny, Isabel	Secció 2a	Muntaner, 50
1	Nadal Barceló, Antònia	Secció 2a	Rei Sanç,
2	Sansó Pocoví, Catalina	Secció 2a	Muntaner, 28
3	Bauçà Veny, Isabel	Secció 2a	Alegria, 19
4	Sansó Matamales, Francesca	Secció 2a	Mas, 15
855	Galmés Roig, Francesca	Secció 2a	Mas, 13
6	Valls Billis, Magdalena	Secció 2a	Àngel, 30
7	Riera Moll, Margalida	Secció 2a	Vent, 6
8	Pont Sagrera, Antònia	Secció 2a	Joan Lliteres, 84
9	Bauçà Veny, Magdalena	Secció 2a	Alegria, 19
860	Santandreu Busquets, Àngela	Secció 2a	Sales, 16
1	Febrer Sunyer, Bàrbara	Secció 2a	Creu, 13
2	Pasqual Febrer, Catalina	Secció 2a	Aigua, 17
3	Fons Artigues, Joana	Taller III	Rosa, 3
4	Sagrera Juan, Maria	Taller III	Verònica, 52
5	Caldentey Adrover, Sebastiana	Taller III	Joan Lliteres, 127
6	Sunyer Alzina, Antònia	Taller III	Salut, 10
7	Fons Perelló, Margalida	Taller III	Av. República, 7
8	Llull Artigues, Francesca	Taller III	Rosa, 9
9	Martí Riera, Magdalena	Taller III	Gral. Barceló, 37
870	Rios Mayol, Margalida	Taller III	Joan Lliteres, 80
1	Gelabert Frau, Francesca	Taller III	Av. República, 24
2	Caldentey Perelló, Aina	Taller III	Pedregado Reus, 104
3	Sunyer Alzina, Francesca	Taller III	Salut, 10
4	Bauçà Sales, Francesca	Taller III	Unió, 41
5	Uguet Alcover, Joana	Taller III	Sol, 2
6	Sitges Gayà, Antònia	Taller III	Migdia, 27
7	Sansó Matamales, Maria	Taller III	Molinar, 32
8	Llull Mas, Antònia	Taller III	Colom, 34
9	Sansó Riera, Antònia	Taller III	Rosari, 9
880	Fullana Caldentey, Antònia	Taller III	Ferrer, 8

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
1	Veny Mas, Joana	Taller III	Av. Pablo Iglesias, 15
2	Femenies Sales, Antònia	Taller III	Princesa, 2
3	Femenies Sales, Francesca	Taller III	Princesa, 2
4	Caldentey Llull, Magdalena	Taller III	Sant Antoni, 7
5	Barceló Bennàssar, Miquela	Taller III	Av. Pablo Iglesias, 45
6	Fons Gomila, Antònia	Taller III	Sant Jeroni, 48
7	Cabrer Mestre, Antònia	Taller III	Pau, 15
8	Caldentey Llull, Maria	Taller III	Sant Antoni, 8
9	Oliver Alcover, Bàrbara	Taller III	Mesquida, 42
890	Monjo Ferrer, Coloma	Taller III	Àngel, 31
1	Caldentey Sales, Sebastiana	Taller III	Barracar, 32
2 Torrens, Catalina	Taller III	Torrent, 7
3	Ballester Riera, Francesca	Taller III	Pau, 78
4	Pujades Cabrer, Antònia	Taller III	Av. República, 37
5	Veny Puigròs, Maria	Taller III	Silenci, 30
6	Riera Sales, Magdalena	Taller III	Unió, 41
7	Pol Amer, Maria	Taller III	Espanya, 31
8	Llull Veny, Petra	Taller III	Aragó, 12
9	Febrer Ferrà, Francesca	Taller III	
900	Rosselló Riera, Catalina	Taller III	Diana, 7
1	Duran Galmés, Margalida	Taller III	Rosa, 18
2	Febrer Ferrà, Maria	Taller III	Front Hípica, 8
3	Jaume Veny, Gabriela	Taller III	Sant Joan, 5
4	Ordines Matamales, Maria	Taller III	Comtessa, 44
905	Truyols Llull, Maria	Taller III	Rei Sanç, 17
6	Font Giménez, Maria	Taller III	Nord, 7
7	Il·legible		
8	Limonés Santamaria, Antònia	Taller III Perla buida	Av. República, 13
9	Puigserver Galmés, Joana	Taller III Perla buida	Moliners, 15
910	Fons Sansó, Magdalena	Taller III Perla buida	Reis Catòlics, 6
1	Pastor Galmés, Margalida	Taller III Perla buida	Gerrers, 46
2	Ferragut Gomila, Margalida	Taller III Perla buida	Camí Son Fangos, 3

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
3	Martí Fuster, Maria	Taller III Perla buida	Caritat, 5
	Cerdà Duran, Margalida	Taller III Perla buida	Rosari, 11
4	Reixach Morey, Francesca	Secció 4a Color	Amistat, 24
5	Amer Caldentey, Francesca	Secció 4a Color	Sant Vicenç, 4
6	Gelabert Sastre, Joana	Secció 4a Color	Muntaner, 39
7	Matamales Fons, Francesca	Secció 4a Color	Comtessa, 33
8	Pastor Juan, Bàrbara	Secció 4a Color	Vent, 2
9	Caldentey Oliver, Isabel	Secció 4a Color	Assalt, 30
920	Domenge Gomila, Aina	Secció 4a Color	Son Fangos, 1
1	Roselló Rosselló, Maria	Secció 4a Color	Antoni Maura, 57
2	Adrover Grimalt, Maria	Secció 4a Color	Barracar, 49
3	Mesquida Vadell, Isabel	Secció 4a Color	Penya, 17
4	Roig Llull, Isabel	Secció 4a Color	Julián Besteiro, 41
5	Vallespir Llull, Aina	Secció 4a Color	Orient, 1
6	Ribot, Maria	Secció 4a Color	Diana,
7	Oliver Sales, Andrea	Secció 4a Color	Migdia, 43
8	Oliver, Margalida M.	Secció 4a Color	Aigua, 50
9	Homar Mesquida, Isabel	Secció 4a Color	Joan Lliteres, 100
930	Adrover Fons, Joana	Secció 4a Color	Unió, 11
1	Pons Monjo, Enriqueta	Secció 4a Color	Diana, 17
2	Puigserver Galmés, Magdalena	Secció 4a Color	Moliners, 15
3	Estelrich Casademón, Margalida	Secció 4a Color	Francesc Gomila, 68
4	Riera Gomila, Damiana	Secció 4a Color	Riera, 1
5	Vadell Frau, Antònia	Secció 4a Color	Ferrer, 17
6	Adrover Ordines, Margalida	Secció 4a Color	Migdia, 22
7	Nadal Grimalt, Francesca	Secció 4a Color	Sant Joan, 35
8	Mas Parera, Francesca	Secció 4a Color	Gral. Barceló, 11
9	Tauler Oliver, Antònia	Secció 4a Color	Creu, 62
940	Ribot Truyols, Antònia	Secció 4a Color	Servera, 2
s/n	Truyols Cerdó, Margalida	Secció 4a Color	Aigua, 24
1	Adrover Fons, Bàrbara	Secció 4a Color	Unió, 11
2	Morell Sansó, Bàrbara	Secció 4a Color	Retir, 22

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
3	Nadal Mas, Joana	Secció 4a Color	Pl. s'Antigor, 62
4	Pons Monjo, Aineta	Secció 4a Color	Diana, 17
5	Tous Gelabert, Magdalena	Secció 4a Color	Lliri, 16
6	Femenies Mora, Jerònia	Secció 4a Color	Joan Lliteres, 6
7	Torrents Sansó, Aina	Secció 4a Color	Lliri, 5
8	Sansó Tous, Antònia	Secció 4a Color	Amor, 1
9	Pons Monjo, Bibiana	Secció 4a Color	Diana, 17
950	Gelabert Parera, Catalina	Secció 4a Color	Muntaner, 37
1	Adrover Ordines, Catalina	Secció 4a Color	Migdia, 22
2	Sureda Adrover, Joana	Secció 4a Color	Lliri, 6
953	Santandreu Massanet, Maria	Secció 5a "xutatge"	Creu, 18
4	Truyols Sureda, Francesca	Secció 5a "xutatge"	Llum, 14
5	Ordines Matamales, Magdalena	Secció 5a "xutatge"	Comtessa, 16
6	Rios Mayol, Antònia	Secció 5a "xutatge"	Joan Lliteres, 60
7	Domenge Rosselló, Magdalena	Secció 5a "xutatge"	Joan Lliteres, 74
8	Fons Sansó, Francesca	Secció 5a "xutatge"	Reis, 10
9	Veny Oliver, Joana	Secció 5a "xutatge"	Lepant, 5
960	Pomar Roig, Francesca	Secció 5a "xutatge"	14 d'abril,
1	Barceló Morey, Gabriela	Secció 5a "xutatge"	Creu, 17
2	Nadal Sansó, Maria	Secció 5a "xutatge"	Carril, 10
3	Sansó Truyols, Francesca	Secció 5a "xutatge"	Enfront Perles, 10
4	Grimalt Llodrà, Bàrbara	Secció 5a "xutatge"	Felanitx, 2
5	Il·legible	Secció 5a "xutatge"	Bandris,
6	Vanrell Sureda, Catalina	Secció 5a "xutatge"	Unió, 11
7	Prohens Gimenez, Maria	Secció 5a "xutatge"	València, 7
8	Mascaró Massanet, Maria	Secció 5a "xutatge"	Pl. Concòrdia, 7
9	Truyols Llull, Margalida	Secció 5a "xutatge"	Rei Sanç, 17
970	Riera Juan, Aina	Secció 5a "xutatge"	Creu, 33
1	Puigserver Morey, Coloma	Secció 5a "xutatge"	Servera, 70
2	Sureda Nicolau, Antònia	Secció 5a "xutatge"	Unió, 21
3	Vaquier Riera, Maria	Secció 5a "xutatge"	Centre, 24
4	Caldentey Pasqual, Maria	Secció 5a "xutatge"	Aigua, 6

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
5	Santandreu Estelrich, Aina	Secció 5a "xutatge"	Servera, 36
6	Gomila Rotger, Isabel	Secció 5a "xutatge"	Caritat, 9
7	Fullana Riera, Catalina	Secció 5a "xutatge"	Unió, 43
8	Gomila Seguí, Antònia	Secció 5a "xutatge"	Nadal, 37
9	Castor Febrer, Margalida	Secció 5a "xutatge"	Av. República, 2
980	Morey Galmés, Aina	Secció 5a "xutatge"	Unió, 2
1	Limones Santamaria, Emilia	Secció 5a "xutatge"	Av. República, 13
2	Sureda Nicolau, Joana	Secció 5a "xutatge"	Unió, 21
3	Vives Parera, Aina	Secció 5a "xutatge"	Rei Sanç, 13
4	Verd Riera, Aina	Secció 5a "xutatge"	Llum, 23
5	Mascaró Massanet, Margalida	Secció 5a "xutatge"	Pl. Concòrdia, 7
6	Cerdà Timoner, Maria	Secció 5a "xutatge"	Gral. Barceló, 19
7	Truyols Pont, Maria	Secció 5a "xutatge"	València, 12
8	Domenge Rosselló, Joana	Secció 5a "xutatge"	Joan Lliteres, 74
9	Limones Santamaria, Guillema	Secció 5a "xutatge"	Av. República, 13
990	Sansó Llodrà, Joana	Secció 5a "xutatge"	Comtessa, 60
1	Pomar Roig, Magdalena	Secció 5a "xutatge"	14 d'abril,
2	Homar Roig, Margalida	Secció 5a "xutatge"	Servera, 37
3	Lliteres Nicolau, Maria	Secció 5a "xutatge"	Creu, 5
4	Veny Llodrà, Maria	Secció 5a "xutatge"	Torrent, 23
5	Truyols Pont, Agnès	Secció 5a "xutatge"	Valencia, 12
6	Cerdà Juan, Magdalena	Secció 5a "xutatge"	Colom, 89
7	Melis Gomila, Isabel	Secció 5a "xutatge"	Aigua, 36
8	Caldentey Moyà, Joana	Secció 5a "xutatge"	Alexandre Rosselló, 7
9	Columbrans Riera, Antònia	Secció 5a "xutatge"	Unió, 20
1.000	Oliver Febrer, Maria	Secció 5a "xutatge"	Servera, 45
1	Gomila Vaquer, Maria	Secció 6a Quadres	Sant Isidre, 19
2	Uguet Adrover, Joana	Secció 6a Quadres	Riera, 13
1.003	Binimelis Mascaró, Francesca	Secció 6a Quadres	Llorenç Galmés, 2
4	Galmés, Margalida	Secció 6a Quadres	Nord, 2
5	Gelabert Riera, Joana	Secció 6a Quadres	Gelabert, 4
6	Galmés Sitges, Francesca	Secció 6a Suros	Antoni Maura, 47

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
7	Riera Bordoy, Maria	Secció 6a Suros	Creu, 24
8	Riera Bordoy, Joana	Secció 6a Suros	Creu, 24
9	Sureda Riera, Antònia	Secció 6a Suros	Espanya, 28
1.010	Puigròs Pasqual, Antònia	Secció 6a Suros	Mas,
1	Mas Grimalt, Joana	Secció 6a Suros	Barracar, 57
2	Amer Torrents, Antònia	Secció 6a Suros	Penya, 11
3	Riera Bordoy, Catalina	Secció 6a Suros	Creu, 24
4	Galmés Sitges, Margalida	Secció 6a Suros	Antoni Maura, 47
5	Gomila Seguí, Catalina	Secció 6a Suros	Nadal, 37
6	Oliver Parera, Joana	Secció 6a Suros	Sales, 39
7	Sansó Morey, Isabel	Secció 6a Suros	Amor, 18
8	Riera Quetgles, Bàrbara	Secció 6a Suros	Amador, 25
9	Picornell Ginard, Catalina	Secció 6a Suros	València, 10
1.020	Caldentey Coll, Margalida	Secció 6a Suros	Bandris, 4
1	Castor Santandreu, Catalina	Secció 6a Suros	Alegria, 34
2	Febrer Sunyer, Catalina	Secció 6a Suros	Creu, 13
3	Oliver Sales, Catalina	Secció 6a Suros	Migdia, 35
4	Sansó Bauçà, Maria	Secció 6a Suros	Pl. Sant Jaume, 5
5	Il·legible	Secció 6a Suros	
6	Truyols Lliteres, Francesca	Secció 6a Suros	Remei, 49
7	Galmés Sitges, Esperança	Secció 6a Suros	Antoni Maura, 47
8	Fullana Sureda, Antònia	Secció 6a Suros	Vilanova, 22
9	Gelabert Riera, Maria	Secció 6a Suros	Av. República,
1.030	Soler Estelrich, Antònia	Secció 6a Suros	Moliners, 7
1	Riera Moll, Bàrbara	Secció 6a Suros	Vent, 6
2	Riera Matamals, Francesca	Secció 6a Suros	Sales, 42
3	Mestre Estelrich, Antònia	Secció 6a Suros	Alegria, 53
4	Grimalt Moyà, Catalina	Secció 6a Suros	Unió, 18
5	Barceló Amer, Maria	Secció 7a Color a mà	Alegria, 45
6	Riera Fullana, Maria	Secció 7a Color a mà	València, 11
7	Jaume Matamals, Margalida	Secció 7a Color a mà	Fe, 3
8	Mesquida Vadell, Francesca	Secció 7a Color a mà	Penya, 17

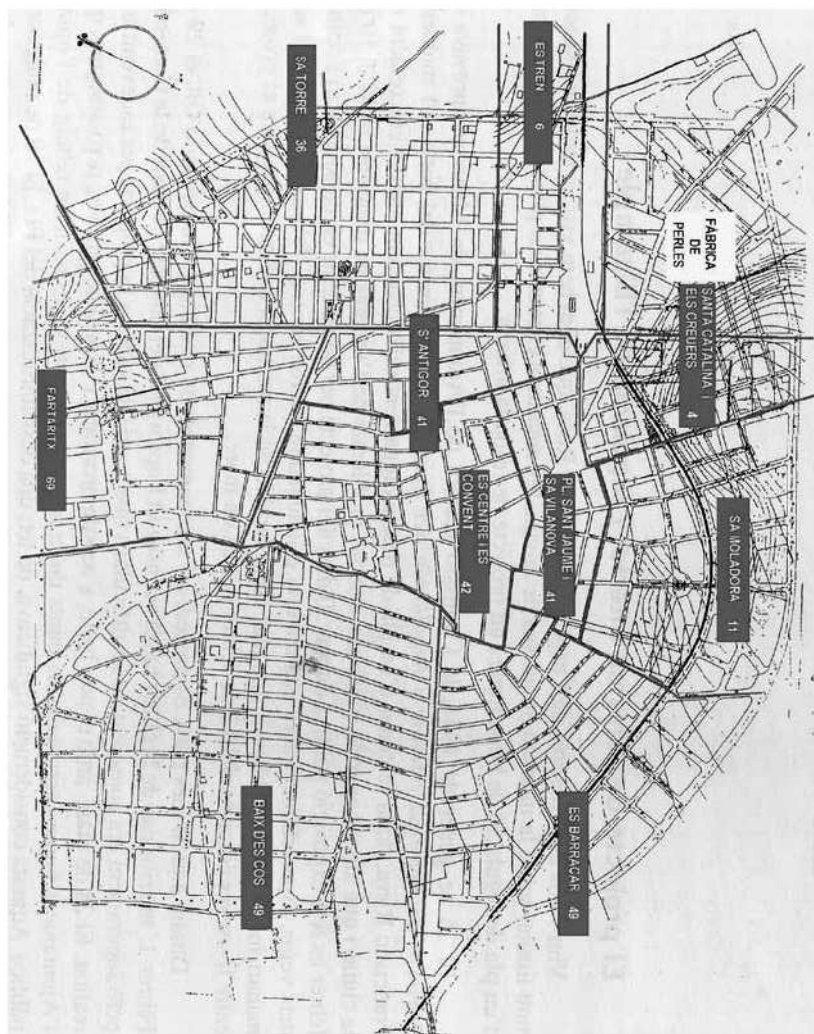
N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
9	Perelló Sales, Bàrbara	Secció 7a Color a mà	Rosari, 17
1.040	Il·legible	Secció 7a Color a mà	
1	Melis Gomila, Antònia	Secció 7a Color a mà	Aigua, 36
2	Martí Estelrich, Maria	Secció 7a Color a mà	Franco (sic), 5
3	Roselló Rosselló, Catalina	Secció 7a Color a mà	Migdia, 60
4	Forteza Bonnín, Maria	Secció 7a Color a mà	Migdia, 2
5	Oliver Cerdà, Antònia	Secció 7a Color a mà	Servera, 30
6	Sansó Frau, Maria	Secció 7a Color a mà	Caritat, 28
7	Mascaró Galmés, Catalina	Secció 7a Color a mà	Alegria, 34
8	Quetgles Barceló, Maria	Secció 7a Color a mà	Hospital, 40
9	Gomila Llompart, Margalida	Secció 7a Color a mà	Servera, 3
1.050	Mascaró Nebot, Margalida	Secció 7a Color a mà	Pius IX, 8
1	Bauçà Gomila, Catalina	Secció 7a Color a mà	Verònica, 37
2	Soler Ballester, Maria	Secció 7a Color a mà	Rosari, 2
1.053	Sansó Matamales, Antònia	Secció 7a Color a mà	Amor, 15
4	Grimalt Moyà, Sebastiana	Secció 6a Suros	Unió, 18
5	Amer Gomila, Antònia	Secció 7a Color a mà	Vilanova, 25
6	Morey Andreu, Catalina	Secció 7a Color a mà	Caritat, 22
7	Fullana Fullana, Maria	Taller I	Comtessa, 17
8	Ballester Gomila, Antònia	Secció 6a Suros	Rosa, 12
9	Gayà Riera, Francesca	Secció 6a Suros	Francesc Gomila, 48
1.060	Llinàs Miquel, Joana	Secció 6a Suros	Creu, 24
1	Roselló Riera, Sebastiana	Secció 6a Suros	Carme, 2
2	Domenge Sansó, Francesca	Secció 6a Suros	Bandris?, 2
3	Reixach Morey, Margalida	Secció 6a Suros	Amargura, 20
4	Riera Sansó, Francesca	Secció 6a Suros	Gil, 24
5	Ordines Matamales, Isabel	Secció 6a Suros	Comtessa, 46
6	Fullana Riera, Joana	Secció 6a Suros	Unió, 43
7	Roselló Rosselló, Magdalena	Secció 6a Suros	Antoni Maura, 49
8	Martí Rosselló, Aina	Secció 6a Suros	Creu, 45
9	Galmés Sitges, Bàrbara	Secció 6a Suros	Antoni Maura, 47
1.070	Il·legible	Secció 6a Suros	Moliners, 10

N. gral.	Llinatges i nom	Secció	Adreça
1	Duran Duran, Magdalena	Secció 3a Perla buida	
2	Fiol Roig, Joana	Taller III	Sant Domingo, 4
3	Mascaró Galmés, Bàrbara	Taller III	Alegria, 34
4	Binimelis Mascaró, Aina	Taller III	Gil, 10
5	Riera Bordoy, Magdalena	Taller III	Creu, 24
6	Binimelis Mascaró, Maria	Taller III	Gil, 10
7	Juan Juan, Catalina	Taller III	Alegria,
8	Riera Pasqual, Antonia	Taller III	Colom, 80
9	Obrador Obrador, Catalina	Taller III	Colom, 52
1.080	Febrer Grimalt, Àngela	Secció 4a Color	Assalt, 50
1	Fons Artigues, Margalida	Secció 3a Perla buida	Hípica, 6
2	Parera Riera, Sebastiana	Secció 2a Talladora	Aragó, 7
3	Caldentey, Antònia	Secció 2a Talladora	Servera,
4	Barceló Sunyer, Maria	Secció 6a Suros	Aigua, 23
5	Il·legible		
6	Gomila, Margalida	Secció Fantasia	Pau, 10
7	Soler, Joana	Secció Fantasia	Pau, 49
8	Riera, Antònia	Secció Fantasia	Amador, 25
9	Mascaró Massanet, Joana	Secció Fantasia	Pl. Concòrdia, 7
1.090	Frau Barceló, Francesca	Secció Fantasia	Aigua, 42
1	Mesquida Fiol, Joana	Secció 6a Suros	Av. República, 66
2	Adrover Ferrer, Aina	Perla buida	Av. República, 31
3	Sureda Sansó, Francesca	Rentat perles	Alcalà Zamora, 8
4	Font Roig, Joana	Rentat perles	Carril, 7
5	Riera Vaquer, Joana	Taller III Perla buida	Gerrers, 16
6	Barceló Amer, Margalida	Taller III Perla buida	Orient,
7	Riera Sales, Antònia	Taller III Perla buida	Unió, 19
8	Massanet Llull, Antònia	Taller III Perla buida	Nord, 18
9	Sitges Frau, Margalida	Secció 6a Suros	Son Talent, 6
1.100	Nadal Mas, Catalina	Color a mà	Amador, 16
1.101	Sansó Torrents, Joana	Secció 3a perlera	Colom, 54

Font: elaboració pròpia a partir de les llistes d'afiliades a "La Perla y Labor".

En base a les dades que ens ofereixen les llistes, ha estat possible obtenir una sèrie de dades com la reconstrucció de la configuració de la fàbrica de perles en aquells anys (*veure quadre i fotografies*) o la distribució de la massa obrera dins el nucli urbà (*veure plànol*).

Situació de les perleres dins el nucli urbà de Manacor (dècada 1930)

Font: elaboració pròpia a partir de les llistes d'afiliades a "La Perla y Labor".

Així, veim com a l'operació bàsica -la formació dels nuclis- s'hi dedicaven 171 dones, la major part, el 92%, a l'elaboració de l'anomenada "perla espanyola" o massissa. No s'especifica la tasca de 13 de les 15 obreres de la Secció 2a tot i que possiblement està destinada al triatge i a tallar les rebaves dels nuclis. De les 51 treballadores que feinejaven a la Secció 6a, cinc es dedicaven a col·locar les bolles de dos forats als quadres mentre les altres 46 feien una tasca similar ficant els nuclis d'un forat als suros per passar-los a la Secció 4a, on 42 dones donaven el color -segurament de forma mecanitzada- a les bolles, ja que queda clar que les 22 obreres de la Secció 7a coloraven manualment.

A la Secció 5a es realitzava el "xutatge" (o graduat), procés que consistia a confeccionar els collars començant amb una perla petita, per anar augmentant-la fins a la meitat i tornar-la a decreixer sempre de forma graduada. La Secció Fantasia, tot i que no se'n dona cap altra explicació, estaria destinada a l'elaboració d'articles de bijuteria amb perla.

Quadre n. 3 – Seccions de la fàbrica de perles, servides exclusivament per dones

Taller/Secció	Nombre d'obreres	Taller/Secció	N. d'obreres
Taller I -Fusió nuclis massissa-	105	Secció 5a -"xutatge"-	48
Taller III -Fus. nuclis massissa-	52	Secció 6a -Quadres-	
Secció 6a -Suros-	5		
Taller III -Perla buida-	16		46
Secció 2a			
Secció 2a -Talladores-	13	Secció 7a -Color a mà-	22
	2	Secció Fantasia	5
Secció 4a -Color-	42	Rentar Perles	2

Font: elaboració pròpia a partir de les llistes d'afiliades a "La Perla y Labor".

4. Conclusions

L'objectiu d'aquest treball, en síntesi, se centra a demostrar l'esperit de classe assumit per la dona manacorina gràcies a la seva inserció en el món laboral a través del treball fabril. La defensa dels preuats i escassos llocs de feina, tot i que en moltes ocasions eventuals, sense reglamentar i escassament retribuïts, junt a l'efervescència de l'associacionisme laboral promogut per la República, comportà la creació d'aquest sindicat femení, un cas excepcional dins el món del treball de la nostra comunitat i, probablement, de l'àmbit nacional.

Primeres treballadores de la fàbrica de perles (ca. 1905) La primera operació: la fusió del nucli de la perla

Font: cortesia de Majorica, S.A.

Font: cortesia de Majorica, S.A.

Operació de donar color als nuclis

Font: cortesia de Majorica, S.A.

Cartilla de l'atur d'una perlera (1951)

NOTES

- 1 La confirmació de les dificultats del moment la trobam en el setmanari local *Voz y Voto* (edició del 16/01/1932), el qual es fa ressò de la visita a Manacor del propietari de la fàbrica de perles: “Ha pasado varios dies en Manacor nuestro amigo, el propietario de la industria de Perlas, D. Eduardo Heusch, en compañía de unos amigos extranjeros. Celebraríamos que esta visita fuese un buen augurio para proveer de trabajo a los numerosos obreros hoy en paro.”
- 2 La petició es va formular el 05/03/1933. A la sessió d'abril celebrada a la seu de l'agrupació, es donava compte de l'admissió al temps que se'ls requeria nomenar una delegada i una suplent. La delegada seria Magdalena Martí Riera del Taller III, que vivia al carrer del General Barceló 37.
- 3 Aquesta societat obrera comptava, entre els seus associats, amb ebenistes, cadirers, escultors, torners, envernissadors, cordadores, etc.

- 4 Agrupava oficis tan dispars com: impressors, cafeters, dependents, venedors ambulants, llauradors, jornalers, picapedrers, esmoladors i, fins i tot, un oficial de presons.
- 5 Les peticions de les obreres -no oblidem que treballaven a escarada- queden reflectides a la informació dels fets que publica *El Obrero Balear* a la pàgina 3 del seu número 114 del 14/02/1903: “El motivo de haber habido el conato de huelga, fué a causa de que las operarias exigian al patrono que cambiase de contadoras, pues las actuales les escamotean las perlas; que no querian trabajar á destajo, y que quieren ganar una peseta de jornal. Tanto las operarias como sus padres deben comprender que sólo en la asociación hallarán los medios para poner coto á las demasias patronales.” Cal tenir present que aquell any 1903 Mateu Soler *Molinet*, líder socialista manacorí i, segons les fonts, promotor dels moviments obreristes locals, ja ocupava el seient de regidor a l'Ajuntament de Manacor.
- 6 Per a una acurada visió vegeu l'article de Margalida Rosselló Riera “El saqueio de 1920 i el seu significat” publicat a *Quaderns de “Perlas y Cuevas”* número 48, p. 217-220.
- 7 *El Obrero Balear*, any XXI, número 952 del 28/05/1920 aporta més informació del succés.
- 8 Entre el 4 i el 5 de gener de 1934 totes les societats obreres afiliades dirigien cartes al batle comunicant-li la decisió de “mantenerse en huelga por tiempo indefinido, por solidaridad con la que mantiene la Sociedad Perla y Labor”.
- 9 Entre els elements represaliats es troba Sebastià Bonet Garí (1905-1982), president de l'agrupació obrera “Arte del Celulósido”. Treballava a La Metalúrgica Española quan aquesta empresa s'instal·là dins la factoria de la IEPI, SA a Manacor. El seu caràcter pacífic i moderador va fer que en diverses ocasions actués de mediador entre els obrers i la direcció de l'empresa en conflictes com els ocorreguts el 1934. Encausat pels facciosos per inducció a la vaga subsegüent el 18 de juliol del 1936, com a element contrari al règim, se li va formar un judici en el qual el director de la fàbrica Pedro Riche va declarar al seu favor, segons recorda el seu fill Joan Bonet Nadal *De ses pipes*. La condemna aplicada de 10 anys de presó es va extingir el 06/08/1942. Després de passar per diversos camps de treball com el del Port de Sóller i el de Formentera, fou desterrat de Manacor (Duran, 1992: 43).
- 10 En l'acta de la reunió del Comitè Directiu de les societats integrades dins l'Aggrupació de Societats Obreres del 20/11/1935, hi ha una petició de J. Frau demanant que es rebaixi al mínim (a 4 ptes./mes) el lloguer a pagar per la Societat “La Perla y Labor” ja que la fàbrica de perles estava tancada.
- 11 L'informe redactat pel dirigent sindical afegia: “El personal salió completamente convencido de que su movimiento no había tenido base alguna y de sus manifestaciones deducí que procederian a devolver el importe de la recolecta efectuada ... En resumen: quedaron convencidos de que el pleito que pretendían no era tal pleito al no existir motivo que lo creara.”
- 12 S'ha de fer constar l'agraïment a Miquel Bonet *Fai*, a Sebastià Riera i a l'Aggrupació local del PSOE per les facilitats atorgades per a la consulta de les llistes que són la base d'aquest treball.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

DURAN, M. (1992): *Sicut Oculi. Un tiempo pasado que no fue mejor*, Miquel Font Editor, Palma.

ESCARTÍN, J.M. i SERRANO, A.R. (1997): *La dona en la Mallorca contemporània*, Edicions Documenta Balear, Palma.

FERRER, A., RIERA, M.I. i ROIG, M.P. (1989): *Introducció a la Història. Així és Manacor*, Ajuntament de Manacor, Manacor.

ROSSELLÓ, M.: "El saqueió de 1920 i el seu significat" a *Quaderns de Perlas y Cuevas*, núm. 48, Manacor.

TUGORES, A. (2004): *La Història robada*, Editorial Documenta Balear, Palma.

ARXIUS

Agrupació Socialista de Manacor
Arxiu Municipal de Manacor
Majorica, S.A.

PREMSA

El Obrero Balear
Voz y Voto

Els Ballester: nissaga manacorina

Joan Lluís Sansó Riera i Rafel Sansó Riera

Hi ha llinatges que es troben units a pobles i ciutats, famílies que han desenvolupat la xarxa i teranyina de la personalitat d'una vila i d'un país. Una d'aquestes grans nissagues manacorines ha estat la família Ballester: fidels a la Corona, grans propietaris, homes de negocis i fortunes, batles i consellers, escrivans i secretaris reials, senyors del palau reial, constructors i mantenidors de capelles a santa Maria a Manacor (sant Cosme i sant Damià, sant Sebastià i sant Miquel) i, més tard, posseïdors de títols nobiliaris a Mallorca. Els Ballester, des de les darreries del segle XIII fins al XX, amb l'evolució dels llinatges (Olesa, Togores, Villalonga, España, Orlandis), han estat presents i influent en la vida, la història i l'economia de Manacor i la seva comarca.

Els Ballester en els segles XIII-XV

Segle XIII

- **1229:** Berenguer Ballester, natural de Barcelona, s'estableix a Mallorca durant la conquesta catalana, quan rep en el Repartiment l'alqueria d'Alcarax.
- **1286:** Ramon Ballester, alcaid del castell d'Alaró (1285-1298: ocupació d'Alfons II a Mallorca. Els Ballester apareixen com una família fidel a la Corona catalana i de confiança. Així ho demostra el fet de confiar-los una de les forteses inexpugnables més importants de Mallorca, el castell d'Alaró).
- **1296:** Pere Ballester compra son Crepi.

Segle XIV

- **1300:** Bernat Ballester té les possessions de la Cabana i de Tortosa.
- **1333:** Arnau Ballester, conseller del rei d'Aragó.